

ÄR DET TYSKA KYNNET MILITARISTISKT?

Av OBSERVATÖR

ÖVERALLT i världen ställer sig frågan: Finns det folk och nationer, som av börd och själsliga anlag äro grymma och krigiska, hänsynslösa och brutala? Frågan lyder i de demokratiska länderna, i England och Amerika, bland de lidande miljonerna i de ockuperade länderna konkret så här: Finns det ett »nazistiskt» och ett »annat» Tyskland, finns det »goda» tyskar och »onda» tyskar eller finns det helt enkelt endast tyskar, som är militaristiska och krigiska, hänsynslösa och egoistiska? Finns det så många »goda» tyskar, att man efter kriget skall kunna hysa en förhoppning om att ett »annat» Tyskland verkligen håller fred med grannarna och kommer att inordna sig i en europeisk folkgemenskap?

Biologin leverar icke något empiriskt material och ger icke heller fog för antagandet att själsliga och samhällliga, moraliska och andliga egenskaper och förmågor med säkerhet äro ärftliga. Den moderna psykologin erkänner som medfödda för alla människor endast driftlivet, de grundläggande instinkterna, såsom självhävdelse och vidmakthållande av arten, o. s. v. Det finns förutom dessa alla människor tillhörande drifter vissa anlag, dispositioner, förmågor, som ofta accepteras som medfödda, såsom t. ex. musikalitet o. d. Men om härkomsten och sättet för detta arv kan vetenskapen på sakens nuvarande stånd icke ge någon säker upplysning. Säkert är endast, att sådana dispositioner, även om de kunna betraktas som medfödda, förekomma hos alla nationer, låt vara i olika statistisk omfattning.

Nationalkaraktären kan endast beteckna summan av de speciella förhållningssätt som skilja en nations beteende från en annans. I realiteten förstår man med nationalkaraktär icke karaktären hos en nations alla individer utan det speciella förhållningssättet hos en samhälllig och politisk elit, som leder och influerar en stats samhällliga liv.

Vid diskussionen om nationalkaraktären förbises gärna två syn-

punkter. För det första att det endast är frågan om en nations samhälleliga elit som inåt och utåt därför kan uppträda som karaktäristisk för nationen, emedan den lyckats att hävda ett uppfostringsideal för flertalet medborgare; för det andra, att just emedan det är frågan om en elit, en annan elit kunde förfäktat ett annat uppfostringsideal. Tydligt förändras en människogrups förhållningssätt precis som en individs under historien, emedan människornas gruppering i klasser och nationer förändras utan uppehåll under historien. En nations karaktär förändras, när en ny elit uppträder som härskande och behåller den samhälleliga ledningen till dess nya uppfostringsideal bli förhärskande.

På det nationella uppfostringsidealet kommer den nationella historien och traditionen alltid att utöva ett stort inflytande. Det kan icke bestridas, att olika folk vårda olika uppfostringsideal. I Kina uppfostras de bildade klassernas barn sedan många århundraden enligt Konfucius' ideal. När Kinas nuvarande revolutionära elit på kort tid genomfört betydande förändringar av uppfostringsidealet, så torde detta dock förbli i hög grad influerat av sin föregångare. Det är ej möjligt att ombilda kinesernas förhållningssätt efter mönster av det kristna eller bolsjevistiska eller europeiska uppfostringsidealet.

Om man vill sammanfatta ett folks uppfostringsideal i ett slagord, såsom t. ex. den spanske sociologen Madariaga gjort i sin bok »Englishmen, Frenchmen, Spaniards» så behöver detta icke vara felaktigt. Madariaga har som bekant visat, att engelsmannen i allmänhet orienterar sig efter »fair play», fransmannen efter »le droit» och spanjoren efter »el honor». Engelsmännens uppfostringsideal äro verkligen helt olika fransmännens och båda dessa äro olika spanjorernas, liksom man även med rätta kunde tillägga att alla tre skilja sig från tyskarnas och så vidare. Mindre folk ha för det mesta mindre tydligt präglade egna uppfostringsideal, emedan de under historiens lopp levt alltför länge i de stora folkens skugga och varit utsatta för alltför mångsidiga inflytanden.

Att fransmännen tala om »le droit» betyder inte att de äro rättvisare och mera rättsälskande än någon annan. Även fransmannen utlägger den formella rätten till sin egen fördel, även han kan vara brottsling och skjuta undan rättsföreskrifterna liksom varje annan. Men den juridisk-formella sidan av förbindelser och handlingar torde hos fransmannen i allmänhet spela en större roll än hos andra. »Le droit» har förlänat de politiska och privata uppgörelserna en mera formalistisk karaktär genom en juridisk dräkt.

Allt detta har grundmurats i franska revolutionen, i proklamationen av de mänskliga rättigheterna, i de följande talrika och intensiva författningsstriderna och i den första mera omfattande lagboken, code Napoleon.

Spanjoren talar mera om äran än någon annan, men han är för den skull icke någon medeltidens riddare. Han är icke mera ärlig än andra. Lika litet som alla fransmän som orientera sig efter »le droit», lika litet lyda alla spanjorer de bud, som koncentrerats i begreppet »el honor». Men det finns en skillnad mellan en genomsnitt-spanjors och genomsnitt-fransmans beteende, en skillnad, som är karakteriserad genom »el honor» och »le droit».

Även den mest kritiska och förnuftiga människa kan icke helt lösgöra sig från påverkan av ett uppfostringsideal, som verkat runt omkring henne i hennes barndom. Uppfostringsidealets förändring — efter vår uppfattning är detta likabetydande med nationalkaraktärens förändring — är en långvarig process, som icke går att genomföra under ett fåtal år och aldrig kan lyckas helt, om man med fullständig framgång menar, att ett statssystems förflutna historia och traditioner helt och hållet kunna utsläckas. Men ändå kan uppfostringsidealet på ett mycket djupgående sätt förändras om den samhälleliga omgivningen förändrats.

Ett mycket utpräglat uppfostringsideal ha omhuldats av tyskarna. Det kallas den preussiska militarismen.

Den preussiska staten hade på den tid, då den borgerliga samhällsordningen började utvecklas i Syd- och Västeuropa, haft en lång tradition av agrart kolonisationsarbete öster om Elbe och i de baltiska länderna. Denna kolonisering genomfördes av militära adelsorganisationer, som hade en starkt religiöst betonad ordenskaraktär. Den agrara kolonisation, som en gång börjat, kunde endast vidmakthållas genom ständiga småkrig och genom en fast organisation av de härskande kolonisorerna. Språkliga olikheter och högre kultur isolerade de i öster verkande militära adelskolonierna från den underkuvade baltiska och slaviska lantbefolkningen av främmande religion. Den preussiska staten stod under polsk överhöghet och antog reformationen ej av rebellion mot Rom — utan av rebellion mot Polen. Den bevarade sin agrara och kolonisoriska karaktär även efter det 30-åriga kriget i högre grad än andra tyska områden. Industri och hantverk fanns det i Preussen endast i den omfattning som var oundgängligen nödvändig för existensen, och handel idkade man för det mesta endast med kolo-

nisationsområdena öster om Elbe. Men för att där kunna vidmakthålla en statlig ordning och där kunna idka handel fick den tunna, härskande tysk-preussiska eliten leva i ständig militär beredskap. Även kommersiellt-geografiskt var Preussen utomordentligt splitttrat och mycket ofördelaktigt konstruerat. Även av denna orsak måste soldattraditionen hos den statsbärande agrara eliten vårdas. Genom införande av den stående armén blev denna tradition i ännu högre grad statens grundval.

Den östra soldatadelns uppfostringsideal överflyttades i och med den stående armén på större människogrupper. Men hur?

De första preussiska kungarnas stående armé — Preussen blev kungarrike 1701 — bestod i mångt och mycket av främmande folkslag särskilt från de östra provinserna och annorstädes. Den preussiske kungens soldater tjänstgjorde många gånger 10 och 12 år. Deras antal var 40—80,000. Soldaterna tillägnade sig genom den hårda uppfostran ett nytt levnadssätt. I den preussiska kasernen blev underordnandet och den blinda lydnaden gentemot de överordnade en levnadsvana. Med fantastiska uppfostringsmetoder och många straff lyckades man komma därefter. Oavbruten sysselsättning, ingen ro, utom den fysiskt ofrånkomliga, voro uppfostringsprinciperna. Soldaten skulle ständigt leva under sin överordnades kontroll. Han skulle upphöra att existera som personlighet. När det icke fanns annat att göra skulle han sysselsätta sig med rengöring av sig själv och sina persedlar. När man icke exercerade och paraderade, skrubbades, borstades och putsades det, icke så mycket för renlighetens skull, som emedan man eftersträvade en ständig sysselsättning och en ständig möjlighet till kontroll från de överordnades sida. Den gamle preussiske soldaten skulle leva i fruktan.

Människor, som under årtal uppfostrats med sådana metoder, kunde efter många år äntligen lämna tjänsten. De fingo bondgårdar eller trädde i förvaltningens tjänst, där man väl kunde behöva sådana människor i de östra kolonisationsområdena. F. d. soldater bildade grundvalen för den statliga förvaltningen och för kolonier mitt bland främmande folk. Förvaltningen militariserades i Preussen tidigt och i högre grad än i andra länder vid samma tid. Förutvarande soldater gifte sig. Naturligtvis uppfostrade de sina fruar och barn efter samma underordnandets, lydnadens, den oavbrutna sysselsättningens, den pinsamma renlighetens principer, efter vilka de själva voro vana att leva. Ett folk av 6—8 miljoner människor (det var invånareantalet i 1700-talets Preussen) kunde genom upp-

fostran av några tiotusental i kasernerna inom ett fåtal årtionden överförs till ett nytt uppfostringsideal. Den preussiske soldatens uppfostringsideal har i fortskridande grad bemäktigt sig befolkningen. Denna tradition kunde genom den preussiska statens militära uppstigande överflyttas på allt större områden. När Preussen med sina militära uppfostrings- och ämbetsmannatraditioner utvidgades till tyska riket, hade nästan 200 år förflutit sedan den stående armén infördes.

Andra europeiska stater hade först senare stående arméer än Preussen. Visserligen införde de under 1800-talet den allmänna värnplikten. Men hos dessa arméer var soldatuppfostran lagd på andra grunder, hade andra traditioner och aldrig blivit befolkningens uppfostringsideal. Således levde i Frankrike den revolutionära folkarméns tradition även efter franska revolutionen i varje fransmans anda.

Den härsklustne preussiske underofficeren med den styva nacken och de hårda livsformerna, som emellertid likaväl kände sig ansvarig för sina underordnade och därmed blev deras stränge fader, lever i Tyskland icke blott bland arméns soldater utan i tusen och åter tusen exemplar i alla människogrupper, bland män och kvinnor, huvudsakligen emellertid i skolan och i förvaltningen. Han har blivit den nationella överlägsenhetens bärare.

När industrialiseringen utbredde sig i större omfattning, framträdde den från barndomen, skolan och hemmet medförda benägenheten till underordnande, lydnad, pinsam ordning, till stolt uppskattning av den egna personen och den egna prestationen och den fantastiska tron på organisationens fördelar. Den tyska industrins organisation fullbordades snabbare och kunde på omvägen via det militära uppfostringsidealet ta ut större arbetsprestationer än industrierna i de andra kontinentaleuropeiska länderna. De moderna tyska fabrikerna ha omformat den preussiska arméns gamla uppfostringsideal efter de nya behoven. I stället för hjältedyrkan i armén, vilken emellertid kvarlevde där, har tillkommit en dyrkan av det »tyska värdearbetet» (deutsche Wertarbeit) inom de tyska arbetarna och teknikerna. Det var en tro på ensartade och oöverträffliga tyska arbetsprestationer. Även idag är den tyske arbetaren lika fanatiskt hängiven detta tyska »Wertarbeit» som före 1933, oberoende av om han då var eller nu är socialist, kommunist, nationalsocialist eller katolik.

På de nära femtio åren från det tyska rikets grundande år 1871 till 1918 hann det preussiska uppfostringsidealet få fotfäste i alla

tyska delstater. Det var på republikens tid, under 1918 till 1933 heller icke underkastat några djupgående förändringar, även om dess industriella karaktär framträdde starkare än dess rent soldatiska. Det gamla uppfostringsidealet förblev den grund, varpå politikens vänster- och högerpartier och fackföreningarna grundade sig som strängt disciplinerade grupper, med lydnad, underordning, o. s. v. Nationalsocialismen har sedan åter klätt det tyska uppfostringsidealet i uniformen, från vilket det var befriat under republiken. Däremot vann samma ideal aldrig insteg i Österrike, där andan och mentaliteten hela tiden var en annan.

Ovanstående schematiska och korta framställning har naturligtvis endast det värde, som varje generalisering kan ha. Men det råder intet tvivel om, att den s. k. preussiska militarismen icke har något att göra med tyskarnas påstådda ärftliga själsliga disposition. Tyskarna ha icke ärvt militarismen från de gamla germanerna, om vilka vi förutom Tacitus' framställning trots alla tysk-nationella ansträngningar icke veta mycket. För att förstå det tyska uppfostringsidealet, d. v. s. den tyska nationalkaraktären, behöver man ej åberopa den mystiska folksjälen eller rassjälen. Det räcker med att studera Preussens och Tysklands geografi och historia, deras sociala och politiska förflutna.

Man kommer härvid att tänka på att även det engelska uppfostringsidealet, sådant det uttrycks i »fair play», ursprungligen var en överklass' uppfostringsideal. Detta sjöfararens, kolonistens och handelsmannens ideal vann i gentleman-typen allmänt burskap. Den brittiske arbetaren och den brittiske bonden, ja t. o. m. den brittiske brottslingen känna till gentlemannens idealtyp. De sträva efter att uppträda och handla i enlighet med detta ideal. Härvidlag glömma de aldrig, att de icke endast äro gentlemän utan även arbetare, bönder, förbrytare, familjefäder, katoliker, o. s. v.

Det torde aldrig vara möjligt att genom sträng uppfostran ändra ett folk, vars ideal äro krigiska och alltför högdragna gentemot de andra, om man med uppfostran icke menar något annat än den byråkratiska kontrollen av det politiska och sociala livet, av skolböckerna och litteraturen. Ett byråkratiskt förtryck måste tvärtom åstadkomma ett ännu starkare avgudande av det soldatiskt-nationella idealet och bidra till bildandet av hjältelegender.

Endast skapandet av en fredlig, humanistiskt orienterad samhällsordning i Tyskland och i andra länder, torde vara i stånd att orientera människornas allmänna beteende efter ett nytt uppfostringsideal och uppfostra en ny elit i en ny anda.